

בעל הטורים

א

בעת בא רבנו הרא"ש וביתו מארץ אישכנז לארץ ספרד כבר היו בניו נערים יודעים דעת ותבונה. ובנו רבנו יעקב, בנו השלישי נושא התולדה הזו, כבר היה בן שלש עשרה. כי בשנת ה"א נ"ג עזב את ארצו ורבנו יעקב נולד בשנת הארבעים לאלף החמשי, והוא ואהיו רבי יהודה⁽¹⁾ היו הנכבדים מכל ישיבות בני הרא"ש וישיבה היו בעלי יראת שמים כמדה נפלאה. שניהם היו בעלי נפש זכה וטהורה, מבלי היות להם איזה סוג אהבה עצמית ופניה חומרית, והיו מופת לרום ולדורות הבאים בטהרת הלב ונועם המדות. המה היו יסוטים מחכמי ספרד, איש ברובם ישנו בתורה וגם מחכמה לא רפו ידיהם. והאחים הללו, אך בתורת ה' הפצו, וכל עסקם היה שלא פסק סיהם מגורסא יומם ולילה. אביהם רבנו הרא"ש בימי מגורו בארץ אישכנז, היו הון ועושר בכיתו, וגם בעת בואו לארץ ספרד הביא אתו רכוש גדול, אך בימי זקנתו נתדלדל מפני סבה לא נודעה לנו. אולם בנו רבי יעקב היה עני כל ימיו, והיה מסובל בתלאות לאין מנוח, אך היה סבלן גדול וענותן כהלל וכמוהו נשא את תלאותיו: את צרותיו במנוחת נפשו, מבלי להתאונן על גורלו. ומבלי לקרוא תגר על קשי יומו. ואם כי היה עני, מתפרנס בדוחק⁽²⁾, בכל זאת לא רצה לקחת עליו את עול הרכנות ולא רצה לקבל פרס ולהנות מכתרה של תורה. וכנראה לא יישב מעולם על כסא הרכנות כאיזה עיר, אך עסק ככל צאצאי הרא"ש כל ימיו בלמוד התלמוד והלכות וכס היו חיי רוחו, ודולה ומשקה גם לאחרים. הוא הראה את כחו בבקיאות נפלאה וביותר הצטיין בסדרנות

⁽¹⁾ רבי יהודה בן הרא"ש נולד שנת ה"א מ"ח ונפטר ה"א ק"ט. הוא היה צעיר מאחיו ר' יעקב והיה דומה לו בתורה ותסידות. ובמות אביו הרא"ש, שמה קהלת טולטילא את כתר הרכנות בראשו וישב על כסא אביו. הוא נהג את עדתו במשפט ובצדקה. לא נשא פני איש ולא חנף לאיזה אדם. ויהי כאשר לסבת איזה מקרה זעף לבו על בני עדתו ויאבה לעזובם, הפצירו בו ראשי קהלת עיר טולטילא לבל יניח מקומו. ויעתר להם ר' יהודה וישב שם עד יום מותו. אולם לא מצא נחת בשבתו במדינת ספרד, כי בני הרא"ש האשכנזים לא מצאו שם את אשר בקשו, את התסידות וההמימות כאשר נפשם אותה. רבי יהודה היה נכבד ויקר בעיני בני דודו ומכל עברים פנו אליו בשאלות והוא השיב לשואליו בעמקות נפלאה, אולם בדברים קצרים. תשובותיו באו בקובץ קטן בשם "זכרון יהודה", וגם ס' "חקות התורה" ו"חקות השמים", וגם נדפסה הצואה בשם "צואת ר' יהודה בן הרא"ש ואחיו ר' יעקב בעל הטורים". רבי יהודה היה לדעת אחדים חתן אחיו ר' יעקב, ובעת השמד הרג את אשתו ותמותו ונפטרו כלם על קדוש השם. הי"ד.

⁽²⁾ רבנו יעקב כותב על עצמו (טור או"ח סי' רמ"ב) "וכמה פעמים נשאתי ונתתי לפני א"א הרא"ש ז"ל: כמוני היום שיש לי מעט משלי ואינו מספיק לי וצריך אני לאחרים. אם אני בכלל עשה שבתך חול" ואם לאו, ולא השיבני דבר ברור".

שירש מאביו הרא"ש, כי סדר וערך את החומר התלמודי וימנה חסרון מורגש או, לסדר תורת הדינים הנהוגים בזמן הזה.

וביותר יש להתפלא על צדקת רבנו יעקב. בעת ישהו הרוחות סוערות והמדחמה היתה חזקה בכל עברים בענין למוד החכמות החיצוניות והפילוסופיא. ורוב ימיו היה רבנו תחת השפעת שני צדדי הריב וכיותר בצד אביו הרא"ש, שהוא היה רוח החיה באופני הריב נגד למוד החכמות האלו. וגם מעת הפעימות היה תחת כנפי אביו וקבל רוב תורתו ממנו, ובכל זאת עמד כל ימי חייו מנגד לכל מריבה וכל מחלוקת בישראל ולא נטה מדרכו, דרך השלום, אף צעד כל שהוא.

רבנו יעקב ב"ר אשר התלמודי הגדול, אשר נולד ומעט מימי חורפו חי בארץ אישכנו ואח"כ ישב בארץ ספרד, קרא וישנה את כל ספרי חכמי ההוראה של השיטות התלמודיות וחדר לתוך תוכם ותפיש בזכרונו את כל המשא ומתן וכל הרעות המפורים בכל ספרי הוראה. ע"כ פנו אליו הרבנים, אשר לא היה בכחם למצוא ידם ורגלם, בכוא לפניהם שאלות ישונות בעניני הוראה, לירד לעומקא דדינא והיה משה להם להחליט דבר אשר הוא להלכה ולמעשה ורבנו יעקב ניהל אותם אל מכוני הוראה ואל המעשה אשר יעשון והוראה את כחו בבקיאות נפלאה בספריו הנפלאים שחבר וביותר בספרו "ארבעה טורים" בארבעה חלקים.

ב

אחר הרמב"ם היה רבנו יעקב הרא"שון אשר חבר ספר נחויץ ומועיל, דבר בעתו, שכולל בקרבו כל הדינים והמנהגים, הוראות האסור והמותר, חקי הנשיאים והמשפחה והדינים שבין אדם לחברו, אשר החוב על כל אחד מישראל לעשות בארצות הגולה. ע"כ נתקבל הספר הזה בכל תפוצות ישראל והרבנים ומורי הוראה שמו אותו לקו ומשקלת בהוראותיהם ופסקיהם ויבכרוהו גם על ספרי הרמב"ם, כי הוא מביא דעות אחרונים וביותר מסקנות אביו הרא"ש ז"ל ומדקדק יותר בדינים, ולא לכר בספרד. כי אם גם באשכנז היו שמחים, כי יש להם מעתה ספר הדינים מוכן לעת ההוראה, ספר שימצאו בו בנקל כל הדרוש לחפצם, ספר הפורק מעליהם עול החפוש והדרישה ספר אשר מחברו היה צדיק תמים וכל אשר הגה וכתב היה מנוסה כסלת נמיה, וה' עמו ובכל מקום הלכה כמותו.

ואלו הספרים ישחבר רבנו יעקב בן הרא"ש ז"ל :

ארבעה טורים. (א) טור אורח חיים, (ב) טור יורה דעה, (ג) טור אבן העזר,

(ד) טור חושן המשפט.

ארבעת הטורים הללו כוללים כל הדינים מתלמוד בבלי וירושלמי, מתשובות הגאונים והמפרשים והפוסקים הראשונים שהיו לפניו עד זמנו, מסודר בסדר נכון וישר, והם כל דיני ההלכה הנהוגים בחיי כל אדם מישראל, הלכה למעשה, מיוסדים על הלכות ופסקי אביו הרא"ש ז"ל. בהלכותיו על המסכתות, בהרחבת הענינים ובהוספות רבות ובסדרם להלכות לפני נושאייהם. ארבעת הטורים האלו שעשה מיד

אחר פטירת הרא"ש היו ליסוד ואכן פנה להוראה לכל חכמי ישראל, לא לכד בדורו כי אם גם להדרות שבאו אחריו. ונתחברו עליהם פרושים וכאורים וגם נעשו מהם קצורים.

המור אורח חיים מכיל כ"ז הלכות, טור יורה דעה ל"א הלכות, טור אבן העזר ה' הלכות וטור חושן המשפט ל"ה הלכות.

רבנו יעקב הכנים בהטורים רק הדינים הנוהגין בזמן הזה והרבה מנהגים אשכנזים, שהביא עמו אביו הרא"ש, נוסף על המנהגים והפסקים של הספרדים שלמד כנאו לארין ספרד. כאשר אמרנו נתפישט ספרו זה מהר בכל הארצות ונתקבל לפוסק בתרא וגדולי הדורות עשו חכורים עליו, כמו ס' בית יוסף ממרן רבי יוסף בן ר' אפרים קארו (ראה תולדתו במאמר הבא). ספר בית חדש על המור מרבי יואל ב"ר שמואל סירקיש³) אב"ד בעיר קראקא, וספר דרישה ופרישה על המור מאת רבי יהושע פאלה

³) רבי יואל סירקיש (על שם אמו) וגם נקרא ר' יואל יפה (על שם משפחתו) בן ה"ר שמואל נולד בעיר לובלין בשנת שכ"א ונפטר בקראקא בשנת ת'. הוא היה אחד מעמודי ההוראה האחרונים וגאון מובהק בתורח התלמוד, הוא למד בנעוריו מתוך דחק ועוני, בי אביו ירד מנכסיו ואביו היה מלמד את בנו בעל הכשרון הזה והראה לו ראשית סדר התלמוד. בנו ר' יואל מתאר את אביו בשם החסיד ומביא ד"ת משמו. אב"ב למד אצל הגאון מו"ה שלמה בן רבי ליבש אב"ד בעיר לובלין ולמד אצלו ביחד עם בעל השלי"ה ואצל הגאון מו"ה משלם פיבש אב"ד בעיר קראקא. ואחר שעלה רבו זה לשמים מלא רבי יואל סירקיש את מקומו. בעודו צעיר לימים נתקבל לאב"ד בעיר פריזאני בגליל סלאנים בליטא, ואב"ב נתקבל לאב"ד בעיר לוקוב. ובן יושב על כסא הרבנות בכמה עירות זה אחר זה גם בעירות מעניבין, בעלזא, לובמיל, שודלוב. ומשם נתקבל לאב"ד בבדיסק דליטא וישב שם ארבע שנים, ואת"כ נקרא, כאשר אמרנו, לישב על כסא רבו לעיר קראקא ושם שרת בקודש עד יום מותו.

הוא הרביץ תורה בישראל ותפש ישיבות גדולות יותר מארבעים שנה ובעת למדו עם תלמידיו את ארבעת הטורים כתב את חדושי ואת אשר העלה בעומק עיונו. ואז סדר את ספרו הגדול "בית חדש", אשר בו הראה את גודל חריפותו ובקיאותו לעמת "בית יוסף" שחבר רבנו יוסף קארו. שלשה חלקים מספרו "בית חדש" (ב"ח) הרפ"ס בחייו משנת שצ"ז עד שנת שצ"ט. ובעת הדפסת החלק "אורח חיים" שהדפיס באחרונה, הלך לאור באור החיים. והדפסתו השלים בנו ה"ר שמואל צבי ז"ל. ונדפסו אח"כ עוד כמה פעמים עם ההוספה "קונטרס השגות על הסמ"ע" וס' "דרישה ופרישה". מטרת חברו ספר "בית חדש" הייתה לעשות באור מספיק, למלא מה שהניח מרן הבית יוסף. ולא האריך בסגיות התלמוד והפוסקים וגם בחשובות. רבנו הב"ח הגין על המנהגים שיש להם על מה שיסמכו וירב ריבם נגד המרננים אחריהם. אבל אם ראה איזה מנהג שהוא נגד הדין אוי התנגד לו בכל כחו, לשרש אחר המנהג הזה, שבינה אותו מנהג בורות, כאשר נמצא כזה בהרבה מקומות בספרו הב"ח והשו"ת. רבנו הב"ח אף שכל עסקו היה בחכמת התורה ולא עסק מעולם בחכמות חיצוניות, בכל זאת רואים אנחנו כי בחכמת החשבון ידו הרה, כי בכמה הלכות מספרו וביותר בדיני עירובין נשא ונתן בהם והראה בקיאותו בחכמת האלגברא עד היסוד.

להגאון הב"ח היו, כפי שנודע לנו, שני בנים: רבי יהודה ליב, אב"ד בעיר חענטשין ואב"ב דיין בקראקא והשני הרב הגאון ר' שמואל צבי אבר"ק שינטשוב. ולוקחי בנותיו היו: הגאון בעל טורי זהב והג' רבי יהודה זעלקלע מו"ה אשכנזי דיין גדול בקראקא. ומלבד ספרו בית חדש חבר חגהות על כל הש"ס ורש"י ותו"ס ומקצת על משניות, שו"ת הב"ח הישנות והחדשות, באור על פרדת רמונים (ב"י) פרוש התפלה (ב"י) ס' משיב נפש על מגלת רות הרפ"ס בחייו ונדפס אח"כ עוד. רבנו הב"ח היה עשיר גדול. הרבה מתלמידיו שנהרו אליו ממקומות שונים היו מאוכלי שלחנו הוא רצה לנסוע לארץ הקדושה אולם חשקתו זאת לא נתמלאה ע"י סבה לא נודעה והוא השביע את בנו רבי שמואל צבי בשבועה

כ"ן רבי אלכסנדר בעל הסמ"ע⁴). ספר הרמזים הנודע בשם "קצור פסקי הרא"ש" מעתיק בו פסק הלכה מדברי אביו בהצרה בעזיבת הפלפול ואינו כותב בו סברת עצמו, אבל בהטורים עצמם כותב דעת עצמו להלכה ולמעשה. פרוש הטור על התורה והוא הכור גדול (שליש מאות דפי) ובהחלת הפרישה כותב גמטריאות ומעמי המטרות ואח"כ חוזר ומפרש כל פסוק היטב, וממנו לקחו את פרשאותיו על התורה שגדפסו בכל החומשים ואח"כ נדפס גם פרושו הגדול לכרו (ולקוא תקס"ה).

רבנו יעקב היה האיש, כאשר אמרנו למעלה, שלא נמא מעולם לאחד מהצדדים ובמדה שזה היה רחוק מדעות בעלי המחקר, כאשר מדעות המוכולים ופרושו על התורה הוא קצור פרוש הרמב"ן, אך הוא משמיט כל דברי הרמב"ן בהכללה ובמחקר, ובכלל היה רבנו יעקב בעל הטורים טפוס יחודי כשר וירא ישיבים, תמים מאמיני התורה המעשית וכן היה מצוה לכניו אחריו והיו זהיר בתלמוד תורה לישמה כדי שתדע המצות ותשמור עצמך מן העכרות וכו', והיו להאריך, להעמיק ולהפיט אחר כל הספרים בדרך פסק הלכה ולא תאריך ולא תעמיק בדברי משיות שדא לצורך וכו'. כן ישב רבנו יעקב בצל תורה ועבודה, אבל לא בצל הכסף. אולם אהבתו לתורה גברה על כל פנעי הזמן ועל כל הצרות ישעברו עליו, וכן הגיעו שנותיו לישישים ובשנת ה' אלפים וטאה גוע וימת וכל בית ישראל ראה כי ישר וגדול נפל בישראל.

ובדרך פלא, אחר כל המלמולים והגלויות נישארה נוסחת המצבה ישעל קבר רבנו בעל הטורים בעיר טולמילא, ישממנה רואים אנחנו גם מעט מתולדות ימי חייו. נוסחת המצבה נמצאה בספר "אבני זכרון" סימן ז' וזה לישונה:

ערה המצבה מחוה עליון לחוות
 כי תחתיה נגנו איש תם יושב אהלים,
 רב פעלים,
 צדיק מושל ביראת אלהים . . . הר"ד

חמורה שלא לנגוע בהונו אפילו כחוט השערה עד אשר יודפסו הספרים שלו עד גמירא.
⁴ רבי יהושע פלק (ולק) ב"ר אלכסנדר הכהן, ראש ישיבה בעיר לבוב, הוא היה תלמיד של הרמ"א וגם מהרש"ל ז"ל, ואח"כ החחחן עמו הקצין מו"ה ישראל פרנס מלבוב ונתן לו את בתו בילא, עלמה משלמת וחכמה לאשה. וקנה לו בית גדול ולמד שם עם תלמידים וביניהם רבנים הרבה. וחותנו זה הספיק להם פרנסתם. הוא חבר שני פרושים גדולים על כל הד' טורים וב"י בשם דרישה ופרישה, וקרא להם שם הכולל "בית ישראל" הס' בשם "דרישה" הוא חדושי הפוסקים והשו"ת והדינים שהוסיף המחבר וס' "פרישה" הוא פרוש על דברי הטור וביח יוסף ושאר פוסקים. הספרים הללו נדפסו כמה פעמים עם הטור ובלי הטור. עוד חבר ר' פלק הכהן ספר "מאירת עינים" על חושן משפט ונודע בעולם ההוראה בשם הסמ"ע ראשי תבות "מאירת עינים", וחבר עוד הרבה חבורים בעינים שונים ובתכונה ופילוסופיא אך לא נדפסו. בניו היו: האחד הגאון מו"ה אלכסנדר שהרפיש את הדו"פ, הוא מביא בהקדמה לס' הדרישה על הטור יור"ד ח"ב גם חדושי דינים שחדשה אמו אשת אביו הגאון מרת בילא, והשני הוא ה"ר יוסף יונה בעהמ"ח ס' כח"נת פסים. — מתלמידיו היו הגאון בעל מגיני שלמה והגאון מו"ה פנחס פולדא אבד"ק פירדא, כל החבורים שנשארו אחרי ר' יהושע כלם עלו על המוקד בהשרפה הגדולה שהיתה בעיר לבוב.

יעקב בן הרא"ש ז"ל — אמרתו כמל תול,
מפי ספרים אשר חבר בשפה ברורה
פרוש ופסקים לישיבה סדרים,
ומלאכת ארבעה טורים וכו'
כל ימיו היו מכאובים, סבל יסורים
בחבה, ונפטר באהבה רבה, וכ"כ
תמוז הובא עד אביו הרא"ש לישיבה אצלו
בקבר אישר ברה לו.

בהמצבה לא נרשמה שנת מותו, אולם נודעה היטנה שנפטר בה, כאשר כתבנו
בישנת ה' אלפים ומאה.

